

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

10/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ S/10 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулов Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилевич – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

Норматов Бекзод Ақром ўғли – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори, Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги

Тошкент давлат педагогика университети,
Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология
фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги
Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Карамаддиновна –
психология фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари
университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари
доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт
бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология
фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари
доктори, профессор, Ўзбекистон миллий
университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобовна – социология
фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар
доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор,
Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар
доктори, доцент, Ўзбекистон миллий
университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Norbekov Ahmadjon Norbekovich

XX-ASRNING BIRINCHI YARMIDA O'ZBEKISTONNING SIYOSIY -IJTIMOIY VA IQTISODIY

HOLATI 11-18

Eliboyev Ozodjon Po'lat o'g'li

BAQTRIYANING KUSHONIYLAR DAVRI SHAHARSOZLIGI VA ME'MORCHILIGI..... 19-23

Нуритдинова Нодира Сирожовна

XX-АСР БОШЛАРИДА ТУРКИСТОН ЎЛКАСИДА ТАЪЛИМ ТИЗИМИ (СЕНАТОР К.К. ПАЛЕН

ТАФТИШ МАТЕРИАЛЛАРИ АСОСИДА)..... 24-28

Чориев Шоҳрух Холтура ўғли

ЎРТА ОСИЁ ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИДА САРОЙ АРХИТЕКТУРАСИ ИЖТИМОИЙ

СТРАТИФИКАЦИЯНИ ЎРГАНИШ МАНБАСИ СИФАТИДА 29-38

Жумаева Шоира Бердияровна

МАРКАЗИЙ ОСИЁ МИНТАҚАСИДА ЗИЁРАТ ТУРИЗМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА

МУҚАДДАС ҚАДАМЖО ВА ЗИЁРАТГОҲЛАРНИНГ ЎРНИ 39-43

Jo'rayev Muxriddin Xasanovich

MOVAROUNNAHRLIK MUHADDISLARNING ILMIY SAFARLARI VA SAFAR YO'LLARI

GEOGRAFIYASI..... 44-51

Муқимова Рисолат Рустамжон қизи

ЗИЁРАТ МАРОСИМЛАРИДА ТАБИАТ КУЛЬТИ БИЛАН БОҒЛИҚ УРФ-ОДАТЛАР 52-56

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич

ДОННИ ҚАЙТА ИШЛАШ КОРХОНАЛАРИДА ТЎЛОВ ҚОБИЛИЯТИ БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИНГ

ИЛМИЙ – МЕТОДОЛОГИК ЁНДОШУВИ 57-69

Baxriddinova Yulduz Baxriddinovna

MINAQALARDA FARMATSEVTIKA SANOATINI RIVOJLANTIRISHNING ZARURIYATI 70-75

Matkarimov Inomjon Baxtiyorovich

QISHLOQ XO'JALIK MAHSULOTLARINI YETISHTIRISHDA AGROBIOKIMYO XIZMATLARINI

TAKOMILLASHTIRISHNING OBYEKTIV ZARURATI 76-86

Ибадуллаев Дилшад Ибрагимович

ИНВЕСТИЦИЯ САЛОҲИЯТИНИ МИНТАҚА ИҚТИСОДИЁТИГА ТАЪСИРИНИ

ЭКОНОМЕТРИК БАҲОЛАШ АСОСЛАРИ 87-92

Исламтудинова Дина Файзрахмановна

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА РЕСПУБЛИКИ

УЗБЕКИСТАН 93-102

Qobiljon Isaev

O'ZBEKISTONNING JAHON SAVDO TASHKILOTIGA (JST) A'ZO BO'LISHINI IQTISODIY

BAHOLASH 103-110

09.00.00 – FALSAFA FANLARI*Xaitov Elmurod Bekmurodovich*

O'ZBEKISTONDA "AHOLI HAYOT SIFATI"GA ASOSIY YONDOSHUVLAR: MUAMMO VA YECHIMLAR (IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLIL) 111-116

Расулов Зоҳиддин Усарович

СПОРТ ЭСТЕТИКАСИ: РИТМ, ХАРАКАТ ВА МАДАНИЯТНИНГ УЙЎНЛИГИ 117-122

Тавмурадов Жамшид Элмурадович

АБДУЛҚОДИР БЕДИЛНИНГ ҲАЁТ ЙЎЛИ: ФАЛСАФА ВА АДАБИЙ МЕРОС 123-128

Davronov Otabek Ulug'bek o'g'li

YUSUF QORABOG'IIY SHAXSIYATI VA FALSAFIY-ILMIY MEROSI 129-132

Muxtorova To'tixon Solijonovna

FALSAFA FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR: METODLAR VA AMALIYOTLAR 133-137

Akramov G'iyosiddin Najmiddinovich

MARGINALLASHUV TUSHUNCHASINING IJTIMOIIY-FALSAFIY TAHLILI 138-142

Ahmedova Dilrabo

DINIY BAG'RIKENGLIKNING YOSHLAR IJTIMOIIY, MA'NAVIIY QIYOFASI SHAKLLANISHIDAGI IJTIMOIIY POTENSIALI 143-150

11.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI*Abdunabiyev Sunnat Botirovich*

IBN BATTUTANING «SAYOHATNOMA» ASARIDA TARIXIIY SHAXSLAR NOMINING TARJIMADA BERILISHI 151-159

Seytnazarova Injayim

ADABIYOTSHUNOSLIK SOHASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH TAHLILI 160-168

Tukhtakhodjaeva Zulfiya

PHRASEOLOGY AS A SUBSYSTEM OF THE ENGLISH VOCABULARY 169-174

Abdusalamov Doniyor Togayali ogli

REFLECTION OF THE CONCEPT OF «POLITENESS» IN THE PHRASEOLOGICAL AND PAREMIOLOGICAL RESERVOIRS OF THE COMPARED LANGUAGES 175-179

Axmedov Anvar Botirovich

TILNING NOMINATSIYA TIZIMIDA O'ZLASHMA SO'ZLAR 180-184

Aminov Farrukh Komiljon Ugli

THE EVOLUTION OF MEDIA DISCOURSE: FROM TRADITIONAL FORMS TO MULTIMODAL REPRESENTATIONS IN DIGITAL SPACES 185-193

Sharipov Bobur Salimovich

RETSIPROKLI SEMANTIK DERIVATSIYA 194-201

Abduganiyeva Zebuniso Abduhafizovna

ILMIY DISKURSNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 202-205

Samatov Farxod Muminovich

O'ZBEK VA INGLIZ TILIDA "TV" SEMANTIK MAYDONI LEKSIK BIRIKLARINING SO'Z YASALISH XUSUSIYATLARI (ABBREVIATURALAR MISOLIDA) 206-210

Kendjayeva Zemfira

METAFORIK POLISEMIYANING LINGVISTIK YUMORI..... 211-216

Abdullayeva Nilufar Ramazonovna, Uzoqova Durdona Baxtiyor qizi

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA «HID», «IS» KONSEPTINING SEMANTIK TAHLILI 217-221

Saydullayeva Dilrabo Ilxom qizi

ALISHER NAVOIYNING "NASOYIM UL-MUHABBAT" TAZKIRASI VA SULAMIYNING "TABAQOT US-SUFIYA" ASARLARI O'RTASIDAGI MUSHTARAKLIKLER 222-226

Шарапова Лола Станиславовна

ИЛЛЮЗИЯ И РЕАЛЬНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ МАГИЧЕСКОГО РЕАЛИЗМА..... 227-232

Ҳакимова Мастура Файзиллаевна

ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК МАҚОЛЛАРИНИНГ МИЛЛИЙ ДУНЁ ТАСВИРИНИ АКС ЭТИШДАГИ АҲАМИЯТИ ВА ЛЕКСИК МАЪНОНИНГ РИВОЖЛАНИШИ (КЕНГАЙИШИ) 233-239

Mo'soyeva Hayitgul O'roqovna

"HEART" – "YURAK" SO'ZLI METAFORALARNING INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI KOGNITIV TAHLILI 240-245

Mamataliyeva Navbahor Xujamberdiyevna

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TEZ AYTISHLARNING STRUKTURAVIY TAHLILI 246-250

Багаутдинова Ильмира Салаватовна

ВЛИЯНИЕ РОДНОГО ЯЗЫКА НА ПРОИЗНОШЕНИЕ В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ 251-255

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Nuraliyev Oyatillo Abduvaliyevich

EFFECTIVE PRACTICES FOR DRAWING YOUNG TALENT TO UZBEKISTAN'S PUBLIC CIVIL SERVICE 256-268

Алиев Асилбек Кадирович

ВОПРОСЫ ОТГРАНИЧЕНИЯ МАССОВЫХ БЕСПОРЯДКОВ И ГРУППОВОГО ХУЛИГАНСТВА 269-275

Hong Weixing

INTERNATIONAL LAW AS THE FOUNDATION FOR THE DEVELOPMENT OF TRADE AND ECONOMIC RELATIONS BETWEEN UZBEKISTAN AND CHINA 276-284

Султанова Сабохат Алишеровна

ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ ОЦЕНКИ РЕГУЛЯТОРНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН 285-290

Jonuzoqova Yulduz Izzatulla qizi

O'ZBEKISTONNING AXBOROT TEXNOLOGIYALARI SOHASIDAGI TRANSMILLIY JINOYATLARGA QARSHI KURASH MASALALARI 291-298

Абдусамиева Дилрабо Абдувахоб кизи

ПРЕВЕНТИВНАЯ ФУНКЦИЯ ПОСТПЕНИТЕНЦИАРНОЙ РЕСОЦИАЛИЗАЦИИ 299-304

Khalikov Khayot

THE ROLE OF MODEL UNITED NATIONS IN SHAPING GLOBAL LEADERS AND LAWYERS: A CASE STUDY ON UZBEKISTAN'S YOUTH 305-311

Даулетова Динара Даулетовна

ПРИЧИНЫ И УСЛОВИЯ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ ХИЩЕНИЮ ЧУЖОГО ИМУЩЕСТВА.. 312-317

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Толипов Бахтиёр Хамитович

БЎЛАЖАК ИҚТИСОДЧИЛАРДА АНАЛИТИК ТАФАККУРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ
САМАРАДОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ПЕДАГОГИК ВОСИТАЛАРИ 318-324

Собирова Гулибарно Зайнитдин қизи

ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ
РУССКОГО ЯЗЫКА 325-335

Xolmatova Ziroatxon Anvarovna

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING TASHXISLASH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA
INNOVATION-METODOLOGIK YONDASHUVLAR 336-339

Abduxoliqov Sardor Safarovich

YOSH DZYUDOCHILARNI JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA HARAKATLI
O'YINLARNING O'RNI 340-344

Usmonova Mohizoda Avazjon qizi

GLOBOL TA'LIM MUHITIDA TALABALARNING MULOQOT MADANIYATINI INTEGRATIV
YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISH TIZIMI 345-348

Xodjiyeva Zumrad

MEZONLARGA ASOSLANGAN BAHOLANISHNING CHEKLANGAN DOIRASI 349-352

Turdiyev Ismoil Allayorovich

OLIY TA'LIM HAYOTIDA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLARNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI
HAQIDA 353-358

Ibadullaev G'ayrat Akmuradovich

BO'LAJAK FIZIKA-ASTRONOMIYA O'QITUVCHILARINING KOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISH METODLARI 359-364

Ishonkulov Sherali Sharifovich

TALABALARNING IJODIY QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA RAQAMLI
DASTURLARDAN FOYDALANISH 365-372

Raxmatov Rafik G'ayratovich

IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILAR RIVOJLANISHIDA TURMUSH TARZINI
SOG'LOMLASHTIRISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK
IMKONIYATLARI 373-378

Xalmuratova Shaxnoza Bekmurzaevna

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARINING RISKOLOGIK MADANIYATINI
SHAKLLANTIRISH TAMOIYILLARI 379-383

Meliboyeva Nodira Qaxramanjanovna

MIRSODIQ TOJIYEV MEROSI (CHANG UCHUN YARATGAN ASARLARI MISOLIDA) 384-387

Qodirov Mirjalol Tolmasovich

TA'LIMDA GIPERMATNLI AXBOROT MODELLARINI QURISHNING ZAMONAVIY
TEKNOLOGIYALARI VA ASPEKTLARI 388-392

Karimova Aziza

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI SCAMPER TEXNIKASI ORQALI BOLALARNING KREATIV
TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHGA O'RGATISH METODIKASI 393-399

Nishonov Nodir Alimjanovich

BO`LAJAK O`QITUVCHILARDA FUTUROLOGIK TAHLIL QILISH KO`NIKMALARINI

RIVOJLANTIRISHNING MUHIM ASPEKTLARI 400-404

Xidirova Durdona Muxtorovna

SINERGETIK YONDASHUV ASOSIDA O`QUVCHI QIZLARNI IJTIMOIMADANIY

MUNOSABATLARGA TAYYORLASH MEKANIZMLARI 405-408

Received: 10 December 2024
Accepted: 15 December 2024
Published: 25 December 2024

Article / Original Paper

SEMANTIC ANALYSIS OF THE CONCEPT « SMELL » IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Abdullayeva Nilufar Ramazonovna

Senior teacher of Termez State University(PhD)

[E-mail: tdu.english@bk.ru](mailto:tdu.english@bk.ru)

Uzokova Durdona Bakhtiyor qizi

Master of Termez state university

E-mail:durdonauzoqova936@gmail.com

Abstract. This article discusses the semantic content of the concepts of « smell » in English and Uzbek, their similarities and differences in the lexical field, as well as the aspects of the harmony of meaning and concept in the fields of linguoculturology, psycholinguistics, cognitive linguistics.

Keywords: concept, smell, semantics, linguoculturology, psycholinguistics, cognitive linguistics, meaning.

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA «HID», « IS» KONSEPTINING SEMANTIK TAHLILI

Abdullayeva Nilufar Ramazonovna

Termiz davlat universiteti katta o'qituvchisi (PhD)

Uzoqova Durdona Baxtiyor qizi

Termiz davlat universiteti magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida hid, is /smell konsepti, uning leksik maydonida o'zaro o'xshash va farqli jihatlarining ma'no mazmuni ya'ni semantikasi shu bilan birgalikda lingvokulturologiya, psixolingvistika, kognitiv tilshunoslik sohalarida ma'no va konseptning uyg'unlik jihatlari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: konsept, hid, is, semantika, lingvokulturologiya, psixolingvistika, kognitiv tilshunoslik, ma'no.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI10Y2024N27>

Kirish. Konsept tushunchasining paydo bo'lishi: Jahon tilshunosligida konsept, lingvistikada ma'lum bir so'z, ibora yoki fraza orqali ifodalanadigan mavhum tushuncha yoki tasavvur sifatida qaraladi. Lingvistikada, ayniqsa, semantika va kognitiv lingvistik sohalarida muhim o'rinni egallaydi. Konsept tushunchasi til va tafakkurning o'zaro bog'liqligini ifodalaydi, ya'ni til orqali fikrlash va tasavvur qilishning ko'rinishidir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Alfred Tarski (1901–1983) va Charles Ogden (1889–1957) kabi olimlar dastlab «konsept»ni tilshunoslikda izohlay boshlagan. Ularning ishlarida til va ma'no orasidagi munosabat ko'rib chiqilgan [8]. Ogden-Richards modeli («The

Meaning of Meaning») bu jarayonni tushuntirgan. Kognitiv lingvistikada (masalan, George Lakoff va Mark Johnsonning ishlarida) tilning tafakkurdagi roliga katta e'tibor qaratilgan. Lakoff va Johnsonning 1980-yillarda nashr etilgan «Metaphors We Live By» asarida konseptual metafora va uning tilshunoslikdagi roli ko'rsatilgan.

Konsept tushunchasining ahamiyati va ingliz, o'zbek tilshunoslarining bu haqdagi qarashlari. Bugungi kunda, konsept tushunchasi ko'plab yangi yo'nalishlar va metodologiyalarni o'z ichiga oladi: Kognitiv lingvistika konsept tushunchasini tilning kognitiv jihatini tushunish uchun asos sifatida qabul qiladi. Masalan, George Lakoff va Ronald Langacker kabilar konseptual strukturalarni tahlil qilishgan. Ular tilni faqatgina aloqa vositasi sifatida emas, balki insonning dunyoni tushunishi va tasavvur qilishiga yordam beradigan vosita sifatida qarashadi [7].

Tushuncha va konseptni farqlash ahamiyatlidir, tushunchaning tuzilishi va tarkibi koseptnikiga nisbatan oddiyroq bo'lishi rost. Lekin, konseptlar ham tuzilishi jihatidan bir xil emas, ularning strukturalari har xil tarkibga ega. Aynan Ronald Langacker konseptlarni struktur tuzilish jihatidan minimal (minimal concepts), konfigurativ (configurational concepts), arxitip (conceptual archetypes) turlariga ajratishni taklif qildi [4].

Aytib o'tish joizki, konseptual tahlil yordamida, tilshunoslar turli xil tushunchalar va ularning madaniy, sotsial va psixologik kontekstlarda qanday shakllanishi va o'zgarishini o'rganadilar. Bugungi kunda, masalan, konseptual metafora nazariyasi (Conceptual Metaphor Theory) keng qo'llaniladi.

Pragmatika va diskurs tahlili sohalarida ham konseptlar o'rganilmoqda. Bu sohalar tilning kontekstga bog'liq ravishda qanday ishlashini, va qanday qilib til tushunchalari ijtimoiy va madaniy omillar bilan bog'liq bo'lib shakllanishini ko'rsatadi. Semantik tahlilda konseptlar tilning ma'no tizimlarida qanday tashkil topishini, va qanday qilib ular o'zaro bog'lanishini o'rganadi. Bu borada, Fillmore konseptual freymlar orqali so'z ma'nolarini tushuntirishga asoslangan yondashuvni ilgari suradi. Freymlar semantikasi bo'yicha tadqiqotlar, jumladan, «Frame Semantics».

Muhokama va natijalar. O'zbek tilshunoslaridan Sh. Safarov, S. Karimov, va G. Toirova kabi olimlar konsept masalasini asosan til va nutq o'rtasidagi munosabatlarni tadqiq qilish orqali o'rganadilar. Ularning tadqiqotlari tilda konseptlarning ifodalanishi va ijtimoiy kommunikatsiya jarayonida ularning ahamiyatiga qaratilgan. Masalan, G. Toirova o'zining dissertatsiyasida kommunikativ-pragmatik tizimda verbal va noverbal vositalarning roli haqida tahlil yuritadi.

Semantika sohasi haqida so'z yuritadigan bo'lsak yaqqol misol sifatida Shahriyor Safarovning "Semantika" nomli kitobini olishimiz mumkin unda tilshunos, ma'no va uni o'rganish muammosi, diskursiv sinergetik tavsifi shu bilan generativ va kognitiv semantika, konsept va ma'no uning lisoniy munosabati haqida chuqur nazariy xulosalar va tahlillar olib borganligiga guvoh bo'lishimiz mumkin.

"Semantika – bahsni yoqtiradigan soha va o'ta darajada murakkab bo'lgan ma'no hodisasining har bir qirrasi alohida e'tiborga loyiq. Alohida olingan biror bir qirraning o'rganilishi boshqasining ham tahlilini talab qiladi. Bir muamoning yechimini axtarayotib beixtiyor boshqa muammo atrofida "o'ralashib" qolganimizni sezmay qolamiz. Muammolar shu darajada ko'pki, hatto ba'zilar ma'no hodisasiga tilshunoslik hududidan o'rin topishga qiynalib ham qolmoqdalar", degan edi Sh. Safarov.

Ma'no va konsept uyg'unligi haqida so'z yuritadigan bo'lsak "Konsept so'z ma'nosi bilan bir qatorda turadigan lekin biroz boshqacharoq munosabatlar tizimida qaraladigan hodisadir" [10]. Akademik D.S.Lixachevning konseptni "ma'noning algebraik ifodasi" sifatida qarash lozimligi haqidagi fikri ham konsept va ma'no hodisalarini birgalikda qarashga undaydi.

"Konsept – murakkab tuzilishli, ammo yahlit stukturaga ega bo'lgan hodisadir va turli ko'rinishdagi ma'no mazmunlar uchrashmasidir va ular inson dunyo qarashini aks ettiradigan voqeilik tasavvurining asosini tashkil etadi" [10].

Konsept va ma'no hodisasi bir birining takrori emas, konseptning shakllashi ma'nodan boshlanadi degan xulosaga ishonadigan bo'lsak, generativ tilshunoslik g'oyalari izidan borib beixtiyor ma'noning tildan oldin, tug'ma holda mavjudligini aytib o'tish darkor.

Lingvokulturologiya yo'nalishida konsept ma'lum lisoniy madaniyatning o'ziga xosligi belgisi bilan ifodalanib va bu belgilar borliq narsa – hodisalarining har bir millat, elat turmush tarzi, yashash ehtiyoji, madaniyatiga mos holda idrok etilishi va kategoriyalashtirilishiga bog'liqdir.

Psixolingvistika yo'nalishida esa konsept insonning bilish muloqot faoliyatida harakatga keladigan idrokiy kognitiv tuzilma bo'lib u inson ruhiyatining qonuniyatlariga bo'ysunadi va shu jihatdan ma'no hodisasidan farq qiladi [2].

Kognitiv lingvistikada konsept til birliklarining ma'nosi bilan bog'liq holda o'rganiladi va shunga binoan tafakkur birligi sifatida qaralayotgan konseptni qoliplashtirishda til birliklariga xos xususiyatlarga tayaniladi.

Quyida biz ingliz va o'zbek tillarida hid konseptining semantik maydoni qanchalik keng ekanligini va sinonimlarini ko'rishimiz mumkin.

1. Smell - hid, bo'y, is (I love smell of oranges)
2. Scent – Hid, xushbo'y hid («The scent of fresh flowers»).
3. Odor – Hid, badbo'y hid («The odor of burnt food») 2. Muattar hid, bo'y is ifor. (The pleasing odor of fresh - roasted coffee)
4. Aroma – Aroma, xushbo'y hid («The aroma of freshly brewed coffee»).
5. Fragrance – Xushbo'ylik, xushbo'y hid («The fragrance of roses»).
6. Whiff – Qisqa hid, havo oqimi orqali kelgan hid («I caught a whiff of perfume»).
7. Stench – Badbo'y hid, yoqimsiz hid («The stench of garbage»).
8. Redolence – Xushbo'ylik (adabiy ma'noda, «The redolence of pine in the forest»).
9. Perfume – Atir, xushbo'y hid («The perfume of lavender»).

Verb (Fe'l shaklida):

1. Smell - 1. hidi kelmoq, hid chiqmoq, hid chiqarmoq, hidi yaxshi/zo'r yomon bo'lmoq. Masalan, Mm! Something smells good! 2. (davomiy zamonlarda ishlatilmaydi, asosan, can va could bilan ishlatiladi) hidini sezmoq, hidi kelmoq[~ sth]. Masalan, I could smell alcohol on his breath. 3. Hidlamoq, iskamoq. Masalan, smell this and tell me what you think it is.

2. Sniff – Hidlash, hidni sezish («She sniffed the air for the aroma of cookies»).

3. Scent – Hidni sezmoq, hid olib kelmoq («The dog scented the trail»).

4. Reek – Badbo'y hid chiqarmoq, yomon hidga ega bo'lmoq (The room reeked because of cigarette).

«Hid» so'zi va uing sinonimlari (o'zbek tilida):

1. Hid - har bir narsa va moddaning kishilarning is bilish sezgilariga ta'sir etadigan xossasi; bo'y, is. Har gulning hidi boshqa. Maqol.

2. Is, birinchidan, narsaning sezgi a'zosi (burun)ga ta'sir etish xususiyati va shu ta'sir natijasida yuzaga keluvchi sezgi; hid. Isi bor. Isi yo'q. Qimirlatishdan rayhonlarning o'tkir isi o'qtin-o'qtin dimog'ga kelib urinar edi. (A. Qodiriy, Mehrobdan chayon); Ikkinchidan, Yonishdan hosil bo'lgan zararli (zaharli) gaz, ko'mir oksidi; is gazi. Katta osma lampa tutabroq yonganidan, do'konxonadan is va qurum hidi bilan to'lgan havo darrov dimog'ga urar edi. (Oybek, Tanlangan asarlar). Uchinchidan, u qadar quyuq bo'lmagan, ko'rinar-ko'rinmas tarzidagi tutun; dud. Samovar karnayidan ko'tarilayotgan is. Is yoki is chiqarish etn. Arvoqlarga atab yoki ins-jinslarni qaytarish maqsadida maxsus issiq taom tayyorlab yedirmoq (qo'ni-qo'shni, mahalladosh, qarindosh kishilarga). O'g'limning qo'lini halollatsam, so'yib jindak is chiqararman, deb umid bilan boqib yurgan bir ulog'im bor edi. (P. Tursun, O'qituvchi).

3. Bo'y – (adabiy) Xushbo'y yoki yoqimsiz hid.

4. Ifor – Xushbo'y va yoqimli hid.

5. Aroma – (so'zlashuv va adabiy) Xushbo'y hid.

6. Badbo'y hid – Yomon va yoqimsiz hid.

7. Taran – (adabiy) Tarqalgan hid.

“Olma gullarining taran ifori,

Sochlaringni silar mayin shamolda.

Qaddi-qomatlarining, oq yonuk yuzing

Naqsh solgan gul yurtimiz jamolga.”

(Hamid Olimjon «O'zbek qiziga» she'ri parcha).

Fe'l shaklida:

1. Hidlamoq - hidni burunga tortmoq; iskamoq. Masalan, quyosh isi anqib turgan boychechaklarni to'yib-to'yib hidlagisi kelib ketdi. (O'. Hoshimov, Qalbingga quloq sol).

2. Hid olmoq biror ma'lumot, belgi, sharpani sezmoq, undan xabardor bo'lish ilinjida yurmoq. Damba vaqtida ketib qolganlar ham atrofimizda aylanib, hid olib yurgan emish-ku. (A. Qahhor, Qo'shchinor chiroqlari).

3. Hidi chiqmoq, xabari tarqalmoq, oshkor bo'lmoq. Qorovul cholni urib, yaxshi ish qilmadi. Imi-jimida bo'ladigan ishning hidini chiqarib qo'ydi. (Mirmuhsin, Me'mor.) 2. Ko'chma biror narsa, hodisa yoki holatning belgisi, sharpasi. Shoyad shu bilan Oynagulning ham hidi biron joydan chiqib qolsa. (A. Hakimov, Ilon izidan).

2. Iskamoq - 1. Hidni burunga tortmoq; hidlamoq. Masalan, Haydar ota bir tup sadarayhonga qo'l urib iskadi. (A. Qahhor, Asror bobo) 2. Hid olmoq, hididan izlamoq (it haqida). Masalan, Rahim, yelkasida xalta, bedazor yonida turar, Tarzan esa tizza bo'yi o'sib gullagan ko'm-ko'm beda ichida bir nimani iskab yurardi. (H. Nazir, So'nmas chaqmoqlar) 3. Ko'chma ma'noda. Payqamoq, sezmoq. Masalan, ha, ayyor cho'loq, iskabsan darrov! Bir mahalladan bir qizni olib qochishdi. Boyvachchaning xizmatkorining qizi emish (Oybek, Tanlangan asarlar). [10]

Birgina hid va is so'zlarining semantik va sinonimlar tahliliga ko'ra tushunish mumkinki, uslubiy jihatdan, o'zbek tilida adabiy uslubda «taran» yoki «ifor», «bo'y» leksemalari ingliz tilida qo'llaniluvchi «redolence» so'zi bilan semantik jihatdan o'xshashlikni ko'rsatadi. Hid is bo'y so'zlari bilan esa smell o'zaro o'xshashlikni ko'rsatadi.

Xulosa. Agarda biroz struktur tahlil jihatiga qaraydigan bo'lsak, tahlilga olingan konseptlar ingliz tilida fe'l shakli ham ot shakli ham bir xil ko'rinishda namoyon bo'ladi va ma'nosi kontekstga ko'ra anglaniladi, shuningdek fe'l shaklida esa davomli zamonlarda

ishlatilish holatlarida istisnolar mavjud o'zbek tilida esa fe'l yasalishi uchun ma'lum bir qo'shimchalar qo'shiladi ma'no esa shunga ko'ra tushuniladi. Buni yuqorida berilgan misollar orqali tushunish mumkin.

Lingvomadaniy jihatdan esa «is» konseptini aynan o'zbek millatida qadimdan o'tkazilib kelinayotgan diniy yoki etnik marosim sifatida qabul qilinadigan holati ham mavjud ekanligiga guvoh bo'ldik.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Fillmore C. J. Frame Semantics. Linguistics in the Morning Calm, Hanshin Publishing Co. 1982.
2. Fodor J. A. The Language of Thought. Crowell. 1975.
3. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. University of Chicago Press, 1980.
4. Langacker R. Foundations of Cognitive Grammar, Volume I: Theoretical Prerequisites. Stanford University Press, 1987.
5. O'zbek tilining izohli lug'ati – Toshkent: «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» nashriyoti, 2006.
6. O'zbek tilining sinonimlar lug'ati – O'zbekiston Fanlar akademiyasi, tilshunoslik institute, 2021.
7. Ogden C. K., Richards I. A. The Meaning of Meaning. Harcourt, Brace & World. 1923.
8. Tarski A. The Semantic Conception of Truth and the Foundations of Semantics. Philosophy and Phenomenological Research. 1944.
9. Wierzbicka A. Semantics: Primes and Universals. Oxford University Press, 1996.
10. Safarov Sh. Semantika. –Toshkent. 2013.
11. www.ziyonet.uz – Ta'lim va ilmiy resurslar.
12. www.lugat.uz – O'zbekcha so'zlar bazasi.
13. www.oed.com – Oxford English Dictionary.
14. www.merriam-webster.com – Merriam-Webster Dictionary.
15. www.thesaurus.com – Thesaurus.com.
16. www.dictionary.cambridge.org – Cambridge Dictionary.
17. <https://izoh.uz/> O'zbek tilining izohli lug'ati.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ S/10 (4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).